

EKOLOJİK ŞEHİR: MESELEYİ BİR DAHA DÜŞÜNMEK

Gökçe Kaçmaz

Dünyanın karşı karşıya kaldığı çevresel felaketler ve sorunlar günümüzün en önemli gündem maddelerinin başında gelmektedir. Sanayi Devrimi ardından artan endüstriyel kirliliğe, hızlı şehirleşmeden kaynaklanan çevresel tahribata neredeyse yaklaşık iki yüzyıl boyunca duyarsız kalınmıştır. Ancak daha önce yeryüzünün hiç karşılaşmadığı boyuttaki insan kaynaklı bu kirlilik ve çevresel tahribat, dünyayı yaşanamaz bir noktaya doğru sürükler hale gelmiştir. Günümüzde bu gidişatın yıkıcı etkileri yeryüzünde açıkça hissedilir olmuştur. Bu süreçte denizlerin kirlenmesi, ormanların yok edilmesi, tarım alanlarının daralması, çölleşme, şehirlerin nefes alınamaz mekânlara dönüşmesi, sanayi atıklarının verimli toprakları zehirlemesi sıradan olaylardır. Sanayi Devrimini başlatan ve başlarda endüstri kaynaklı bu kirlilikle övünen Batı, XX. yüzyılın sonlarına doğru bu tutumunu değiştirmek zorunda kalmıştır.

Çözümün merkezi olarak şehirler öne çıkarılmıştır. XXI. yüzyıla çeyrek kala sürdürülebilirlik arayışlarına girişilmiştir. Bu bağlamda birçok model ortaya konulmuştur. Bunlardan biri de çalışmamızın konusu olan ekolojik şehirlerdir (ecological cities). Ekolojik şehir, bize dünyanın geleceği olarak tanıtılmakta ve sadece çevresel sorunlarımızın değil aynı zamanda sosyal ve iktisadi sorunlarımızın da çözümü olarak sunulmaktadır. Bu çalışmada bu öneriyi Türk toplum çıkarları açısından anlamaya ve irdelemeye çalışacağız.

Ekolojik şehir kavramının şehirlerin sürdürülebilirliğine yönelik arayışların sonucu ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Kavramın mucidi Richard Register'dır. İlk defa 1987 yılında yayınlanan *"Ecocity Berkley: Building Cities*

for a Healthy Feature” başlıklı kitapta kullanılmıştır.¹ Günümüzde tek bir ekolojik şehir tanımı üzerinde fikir birliğine varılmış değildir Bununla birlikte yapılan çalışmalar göz önüne alınarak konu hakkında bir çerçeve çizmek mümkündür.

Ekolojik şehirler, hemşerilerinin ve toplumun sağlıklı standartlarda yaşamasını sağlayan doğal dengeyi koruyarak yeni yaşam alanları inşa etmeyi amaçlar.² Bu amaca ekolojik sistemlere entegre şehir planları ve şehir yönetimleriyle ulaşılabilmektedir. Ekolojik şehirler ekolojik sistemleri koruduğu gibi bu değerleri gelecek nesiller için de yaşatmayı, onlara korunmuş bir şekilde devretmeyi amaçlar.³ Ekolojik şehirlerin nihai hedefi, tüm enerjinin yenilenebilir kaynaklardan elde edilmesini sağlayarak sıfır karbon yaşam alanlarının kurulmasıdır. Bu model ile sadece çevrenin korunması değil, aynı zamanda ekonomik büyümenin canlandırılması, yoksulluğu azaltılması, yüksek verimlilik ve sağlık standartlarına da ulaşılabileceği iddia edilmektedir.⁴

Ekolojik şehir olmak için çeşitli ölçütler ortaya konulmuştur. Bunları kabaca şu şekilde özetlemek mümkündür:⁵

- Kaynakların yerel olarak tedarik edildiği kendi kendine yeterli bir ekonomik sistem.
- Yenilenebilir kaynakların kullanıldığı sıfır karbon üretimine dayalı şehir.
- Önceliğin yürüme, sonra bisiklet ve en son toplu taşıma olduğu iyi planlanmış ulaşım sistemleri.
- Enerji kaynaklarının ve suyun en verimli şekilde kullanıldığı, atıkların dönüştürülerek yeniden kullanıma sunulduğu sıfır atığa dayalı planlı bir atık yönetimi.
- Tahribata uğramış şehirselle çevrenin geri kazanılması.
- Tüm gelir düzeyleri ve etnik gruplar için konut/barınma imkanlarının sağlanması.
- Kadınlar, engelliler ve azınlıklar için iş imkânlarının geliştirilmesi/arttırılması.

¹ Elizabeth Rapoport and Anne-Lorene Vernay, “Defining the Eco-City: A Discursive Approach”, *Management and Innovation for a Sustainable Built Environment*, 20-23 June 2011, Amsterdam, The Netherlands, p. 1.

² Mark Roseland, “Dimensions of Cities”, *Cities*, 14 (4), 1997, pp. 197-202.

³ May Hald, *Sustainable Urban Development and the Chinese Eco-City: Concepts, Strategies, Policies and Assessments*, Fridtjof Nansen Institute, 2009.

⁴ Tai-Chee Wong and Belinda Yuen, “Understanding the Origins and Evolution of Eco-city Development: An Introduction”, *Eco-city Planning: Policies, Practice and Design*, ed. by Tai-Chee Wong and Belinda Yuen, Springer, London, 2011, p. 2.

⁵ “Eco-Cities”, Wikipedia, online <https://en.wikipedia.org/wiki/Eco-cities>, retrieved 26 September 2016.

- Yerel tarımsal üretimin desteklenmesi ve arttırılması.
- Yaşam tarzlarının basitleştirilmesini teşvik edilmesi. Tüketimin azaltılması. Sürdürülebilirlik ve çevre bilincinin arttırılması.
- Şehirlerin nüfus artışı göz önüne alınarak planlanması ve geliştirilmesi. Bir başka deyişle altyapı konusunun artan nüfus dikkate alınarak planlanması...

Ekolojik şehir modelinin hayata geçirilmesinde takip edilecek yol konusunda ise bazı çalışma ilkeleri belirlenmiştir. Bunlar kısaca şöyle tanımlanmıştır:

Şehir temelli yaklaşım: Bu yaklaşıma göre yerel yönetimler kalkınmanın liderliğini üstlenmek durumundadırlar. Yerel yönetimler süreci, yerel ekoloji de dahil olmak üzere kendi özel durumlarını dikkate alarak yönetmelidirler. Zira ancak yerel yönetimler düzeyinde mekana özgü çok katmalı bilgiler birbirleriyle entegre bir şekilde ele alınabilir. Ayrıca yerel düzeyde çözüm üretecek pek çok paydaşın sürece katılması hızlandırılacaktır. Bunlara ek olarak finans ve yönetim düzeyindeki âdemi merkezîyetçilik (*decentralization*) sayesinde yerel yönetimler önemli karar alma ve yönetme sorumluluklarına sahip olmuşlardır. Kısacası şehir tabanlı yaklaşım, yerel ekolojiye ve yerel liderliğe odaklanmayı da beraberinde getiren son derece mekâna özgü bir yaklaşımdır.⁶ Bu hususta özellikle yerel yönetimlerin finansal reformlarının hızla tamamlanması beklenmektedir. Böylelikle finansal açıdan güçlenen belediyeler daha büyük hizmetler verecektirler.⁷

Birlikte tasarım ve karar alma adına genişletilmiş bir platform: Bu yaklaşıma göre çok önemli paydaşların eylemlerinde işbirliğini sağlamak ve düzenlemek yoluyla sürdürülebilir bir sinerji yakalanır. Ancak bu yaklaşım, yerel yönetimlerdeki seçim düzeninin çoğu zaman alınan kararların uzun vadeli uygulanmasının önünde bir engel olduğu vurgusunu yapar. Buna göre *“Liderlikte sıkça değişim olmasından dolayı yerel yönetimlerdeki seçim döngüsü, sürdürülebilir karar almayı çoğu zaman zora sokar. Eğer şehirler, kentsel kalkınma sürecinin liderliğini yapacaklarsa, bu döngünün aşılması şarttır.”*⁸ Birlikte tasarım ve karar alma adına genişletilmiş platformlar ile tüm paydaşların ve planlama enstitülerinin karar alma sürecine dahil olması ve

⁶ “Eco2 Cities: Ecological Cities as Economic Cities,” World Bank, online http://siteresources.worldbank.org/INTURBANDEVELOPMENT/Resources/336387-1270074782769/Eco2Cities_synopsis.pdf, retrieved 26 September 2016, pp.2-5.

⁷ Elena Cigu, “An Approach of Local Financial Autonomy and Implication over Sustainable Development in the Knowledge Society,” *Journal of Public Administration, Finance and Law*, Issue 6, 2014, p. 51.

⁸ “Eco2 Cities: Ecological Cities as Economic Cities”, pp. 6-7.

“demokratik kısa vadeciliğin” zararlarının telafi edilmesi amaçlanmaktadır.⁹

Tek sistem yaklaşımı: Bu yaklaşım sayesinde şehirlerde tüm kentsel sistem, önemli alt sistemleriyle birlikte entegre ve birbirine en uygun şekilde planlanır; tasarlanır ve yönetilir. Böylece verim ve şehrin adaptasyon yeteneği artırılır.¹⁰

Sürdürülebilirliğe ve esnekliğe değer veren bir yatırım çatısı: Günümüzde şehirler uzun dönemli ve ekolojik sistemlere yatırımlar konusunda bazı zorluklar yaşamaktadır. Hızlı adımlarla ilerleyen ve dizginlenemeyen küresel ekonominin işbirliklerini ve politikacıların ileri görüşlülüğünü/uzun vadeli fikir üretmelerini engellediğinden bahsedilmektedir. Tüm politikaların, planların ve projelerin kısa vadeli finansal dönüşler, kâr-maliyet hesapları üzerine bina edildiği ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, sürdürülebilirliğe yönelik yatırımların ertelenmesinin gelecek kuşaklar açısından büyük sorunlar doğuracağından ve o zaman geldiğinde daha büyük maliyetler üreteceğinden bahsetmektedir. Bir başka deyişle ekolojik şehre yönelik yatırımların bugünden yapılması maliyetler açısından çok daha verimli kârlı olacaktır.¹¹

Kısacası XXI. yüzyılda maruz kaldığımız çevre felaketlerine karşı çözüm şehir düzleminde aranmaktadır. Yeni şehir, adem-i merkezîyetlik, seçimle iş başına gelen ve başına buyruk davranmasından korkulan siyasetçilerin hareket alanlarının diğer aktörler/paydaşlar eliyle sınırlandırılması, kamu kurumlarının yetkilerini özel sektörle paylaştığı, alt kimlik siyasetinin ulusal kimliğe galebe çaldığı, herkesin ayrıştığı ama bir şekilde bir arada yaşayacağı bir mekân olarak öne çıkmaktadır. Ait oldukları ülkelerin başkentlerinin düzenlemelerine karşı görece özerkleşen şehirlerin, ulusal hudutların dışındaki diğer şehirlerle sıkı bağlar geliştirmesi, birbirlerine örnek olmaları, işbirliği yapmaları ve küresel sivil toplum kuruluşları liderliğinde örgütlenmesi de yeni şehrin önemli özellikleri arasında sayılabilir. Kuşkusuz, mesele ekoloji olduğundan çevreyle uyumluluk, çevrenin korunması, sıfır karbon şehir gibi konular da ele alınmaktadır.

Ekolojik şehir, Batı kaynaklı bir öneridir. Ancak önerinin sahibi, öneriyi XIX ve XX. yüzyıllarda, bir başka deyişle çevreyi en çok tahrip ettiği, kendi şehirlerinin yaşanılmaz olduğu bir dönemde gündeme getirmiş değildir. Önerinin gündeme geldiği dönem, ekolojik şehirlerin yaygınlaşması için finansal öneriler sunan¹² Dünya Bankası tarafından şöyle tarif edilmektedir: *“Gelişmekte olan ülkelerdeki şehirleşme, içinde bulunduğumuz yüzyılın belki de en büyük değişimidir. İzdüşümü alınan durum, gelişmekte olan ül-*

⁹ Ibid, p. 6.

¹⁰ Ibid, p. 8.

¹¹ Ibid, p. 10.

¹² Şehirlere büyük meblağlı borçlar satmaya çalışan da diyebiliriz.

kelerin 2000 ilâ 2030 yılları arasında 200 bin kilometrekare olan yapılaşmış şehir yüzölçümlerinin 600 bin kilometrekareye çıkararak üçe katlanacağıdır. Bu durum, sadece 30 yıl içinde, 2000 yılında tüm dünyadaki şehir yüzölçümüne eşit olan 400 bin kilometrekarenin inşa edilmesi anlamına gelmektedir.”¹³ Bir başka deyişle ekolojik şehir, gelişmekte olan ülkeler adı altında sınıflandırılan Batı- dışı toplumların, pahalı Batı teknolojisi ve finansmanı ile yenilenebilecek büyük bir ekolojik pazar olduğu dönemde değere binmiştir. İlginçtir.

Ekolojik şehir, birçok eleştiriye de konu olmaktadır Bir yandan yaşam standartlarının basitleştirilmesinden bahsederken diğer yandan neo-liberal tüketim teşvikçisi iktisadi düzeni teorik düzeyde bile masaya yatıramayınca bu tür sonuçların ortaya çıkması yadırganmamalıdır.¹⁴ Kapitalizmle sürdürülebilirliğin bir arada yürüyemeyeceği, doğanın araçsallaştırılmaması gerektiği; çevre konusunun insan menfaatleri çerçevesinde ele alındığı ve doğadaki her varlığın özden gelen bir değeri olduğunun reddedildiği, çevre sorunlarının bir takım yasal düzenlemeler ve piyasa kaynaklı mekanizmalar aracılığıyla ortadan kaldırılabileceği şeklinde sığ yaklaşımlar sergilenmesi gibi başlıklar bu eleştirilerden bazılardır.¹⁵ Yine dünya üzerindeki belli başlı ekolojik şehir örnekleri de tartışmaya açılmıştır. Bunlar arasında ekolojik şehirlerin inşası sırasında yapılan yolsuzluklar, ekolojik şehirlerin hayaletleşmesi,¹⁶ gibi birçok sorun bulunmaktadır.

Değınmekle yetindiğimiz tüm bu argümanların ele alınması başlı başına bir tez konusudur. Bununla birlikte biz, bu dar hacimli çalışmada mesele- nin Türk toplum çıkarları açısından pek de değinilmeyen bir veçhesini dile getirmekten yanayız. Günümüzde şehir merkezli çözüm önerilerinin tek gör- rüntüsü ekolojik şehir önerisiyle ortaya çıkmış değildir. Aşağı yukarı yarım yüzyıldır Batı, dünyanın sorunlarına şehir merkezli çözümler önermektedir. Yakın zamana kadar ulusal düzeyde ele alınan sorunlar birden bire şehrin merkez olarak öne çıkarıldığı argümanlarla açıklanmaya başlamıştır. Oysa şehir, tarihte ilk defa sorunlara çözüm oluşturacak bir hüviyete kavuşmuş değildir. Tarih boyunca kültürel, sanatsal, siyasal, dinsel, askeri tüm sorun- ların ve çözümlerinin mekânı şehirler olmuştur. Zaten tarihin herhangi bir

¹³ “Eco2 Cities: Ecological Cities as Economic Cities”, World Bank, p. 1.

¹⁴ Düzene getirilen en büyük eleştiri kısa vadeli kâr hesapları yapmamak yönündedir. O da bu eğilimin gelecekte daha büyük maliyetlere sebep olacağı kaygısındadır. Bir başka deyişle düzenin ıslahı bile gözetilmemekte, işleyişin en az zararlar korunması amaçlanmaktadır.

¹⁵ Yasemin Kaya, Doğan Bıçkı, “Sürdürülebilirlik Argümanı ve Derin Ekolojik İtiraz”, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8/3, 2006, s. 231-249.

¹⁶ Jian Chen Jehpsson, Eco-City on the Rise: A Study on Green Capitalism, Neoliberal Planning and Corruption in China’s Eco-City Development, Lund University, 2014.

evresinde de kırsal/taşra üzerinden toplum sorunlarını yola koymaya çalışan baskın/etkin bir akım görülmemiştir. Nihayetinde Medine – medeniyet ilişkisinin kurulmasının tarihi çok eskidir ve boşuna da değildir. Dünya şehri, küresel şehir, küreyerel şehir, sürdürülebilir şehir, ekolojik şehir derken, sürekli benzer önerilerle Batı – dışı toplumlara belli telkinlerde bulunulmaktadır.

Bu telkinler, önerilen şehir modellerinin başarısızlıkları ortaya çıktıkça öncelikle Batı’da eleştiri konusu olmaya başlamaktadır. Örneğin küresel şehir önerisi beklenileni vermediğinde ilk eleştirileri Batı’dan almıştır. Bu eleştirilere dayanılarak makyajlanan model; küreyerel şehir olarak yeniden literatürle buluşturulmuştur. Genel olarak modelin esasıyla değil de uygulamadaki bazı aksaklıklarla ilgili bu eleştirilerin genel çerçevesi bürokratik işleyişi, küresel sermayenin yerele yeteri kadar uyum sağlayamamış olmasını, kültür emperyalizminin sivri yanlarını, önerilen modelin Batı-dışı ülkelerin belirli bir kesimine hitap etmesini ve çoğunluğu dışarıda bırakması, onların standartlarını yükseltmemesini hedef almaktadır.

Tüm şehir eksenli çözüm modellerinde yer alan ancak eleştirel düzeyde pek ele alınmayan konu ise şehirlerin finansal olarak merkezi yönetimlerden bağımsızlaştırılıp, başka odaklara/küresel kuruluşlara bağlanması meselesidir. Batı bu husus gündeme geldiğinde tecahül-i arif sanatının az rastlanan örneklerini vermektedir. Öncelikle çözüm olarak kendi teknolojisine dayanan ve pahalı çözüm modelleri sunmaktadır. Batı – dışı ülkeleri bu modelleri esas almaya teşvik etmektedir. Uygulamaya girildiğinde ortaya çıkan fatura çok yüksektir. Bunun finansmanı Batı - dışı ülkelerin yerel yönetimlerinin kaynaklarıyla sağlanamaz düzeydedir. Daha baştan belli olan bu duruma karşı çözüm olarak olaya esas teknolojinin ucuza üretilmesi, know-how paylaşımı, finansal hibe gibi destekler önerilmemektedir. Elbirliğiyle geleceğimizi kurtarmak için maliyetleri azaltacak alternatif öneriler sunulmamaktadır. Yıllık yüz milyar doları aşan¹⁷ küresel silah ticaretini belli bir süre durdurup tüm dünyayı ekolojik şehirlerle donatalım da denmemektedir. Bunun yerine yerel yönetimlerin, merkezi yönetimlerden bağımsız olarak küresel ağa borçlanabilmesi için ulusal hükümetlerin düzenlemeler/yasal değişiklikler yapması istenmektedir. Merkezi hükümetlerin doğal olarak uzak durmak istedikleri bu tür düzenlemeler için bir baskı ortamı oluşturulmaktadır. Hatta bu hususta söz konusu ülkenin yerel yönetimleri de sürece katılmaya teşvik edilmektedir. Uluslar arası şehir toplantılarında bu meselenin temcit pilavı gibi ısıtılıp sürekli servis edilmesi bundandır.

Borçlanma konusunda neden bu kadar ısrar edilmektedir? Yerel yöne-

¹⁷ Sergio Finardi, Brian Wood, Peter Danssaert and Ken Matthysen, “The Arms Trade Treaty: Building a Path to Disarmament”, Solutions, Vol. 4, Issue 2, 2013, pp. 48-55.

timleri uluslar arası düzeyde borçlandırma konusundaki bu gayreti nasıl açıklayabiliriz? Yaklaşık 500 yıl önce Sultan Süleyman, Fransa Kralı'na borç verirken söylediği "bugün borç alan yarın emir alır" ifadesi, konunun ehemmiyetini açıklamak açısından çok çarpıcıdır. Üstelik bu borçlanma meselesini yine sürekli gündeme getirilen yerel yönetimlerin merkezi yönetime karşı mesafeli ama küresel kuruluşlarla içi içe önerisiyle de birlikte düşünmek gereklidir. Özellikle son zamanlarda herkesin konuştuğu haliyle coğrafyamızın yeniden şekillendirilmeye çalışıldığı düşünüldüğünde bu husus Türk toplum çıkarları açısından daha da bir önem kazanmaktadır. Zira yerel düzeyde başkente değil, uluslararası odaklara bağlanacak olan şehirler, ulusal birliği bozacak ve Batı dünya egemenliğine karşı ayakta kalmak için gerekli ulusal direnci dağıtacaktır. Böylece Batı dışı ülkelerdeki görünüm Osmanlı'nın fetret devri Anadolusunu andıran bir hal alacaktır.

Bütün bunları ekolojik ya da doğa ile uyumlu yaşam mekânları üretimine/inşasına karşı olduğumuzdan dile getirmiş değiliz. Aksine sanayi devriminden bu yana insan kaynaklı kirlilik ve çevre tahribatı yeryüzünü geri döndürülemez bir bedbaht sona doğru sürüklemektedir. Sularımız kirlenmekte, atmosferin temizlenmesi için ormanlardan çok daha önemli olan okyanuslarımız işlevsizleşmekte, şehirlerimiz nefes alamaz bir hale gelmektedir. Bu konuda acil çözüm üretmek şarttır. Ekolojik şehir önerisi de birçok açıdan olumlu yaklaşımlar geliştirmektedir. Görmezden gelinmemelidir. Zaten yenilenemez kaynakların hızla tükendiği yeryüzünde neslimizi sürdürülebilmek için yakın denilebilecek bir zamanda tamamıyla yenilenebilir enerjilere dayalı bir işleyiş kurmamız gerekecektir. Zira fosil yakıt rezervleri hızla tükenmektedir. Dolayısıyla çevreyi hiç düşünmesek bile bu kaçınılmaz sona kendimizi hazırlamak, yeni alternatifler üretmek zorundayız.

Ancak şunu da görmek gerekmektedir: Ekolojik şehir ya da diğer şehir tabanlı çözümlerde ana hedef, çevrenin korunmasından ziyade önerinin içine saklanmış belli başlı uygulama taleplerinden anlaşıldığına göre krize girmiş olan Batı dünya egemenliğinin yeniden biçimlendirilmesi, yeniden yapılandırılmasıdır. Zira bu şehir tabanlı çözümler; küresel ticaret ve finans ağlarına dayalı, durduğu anda çökecek olan kapitalist Batı'nın, kendi çöküşünü ileri bir tarihe erteleme çabası olmaktan başka bir şey değildir. Burada yapılan Batı'nın kendi krizini, çözümsüzlüğünü mutlaklaştırarak dünyaya çözüm olarak dayatmasıdır. Dolayısıyla Batı'nın sahibi olduğu çözüm önerilerini kullanmamız gerektiğine, onları olduğu gibi alıp hiç irdelemenden, sanki vahiymişçesine hayata geçirmeye çalışmak yerine kendi sorunlarımızı çözecek biçimde yeniden şekillendirmemiz, ülkemiz ve şehirlerimiz için işlevsel hale getirmemiz gerekmektedir. Daha müreffeh, huzurlu ve istikrarlı bir Türkiye için ancak bu yol güvenli bir yoldur.

Kaynaklar

Elena Cigu, "An Approach of Local Financial Autonomy and Implication over Sustainable Development in the Knowledge Society", *Journal of Public Administration, Finance and Law*, Issue 6, 2014.

Elizabeth Rapoport and Anne-Lorene Vernay, "Defining the Eco-City: A Discursive Approach", *Management and Innovation for a Sustainable Built Environment*, 20-23 June 2011, Amsterdam, The Netherlands.

May Hald, *Sustainable Urban Development and the Chinese Eco-City: Concepts, Strategies, Policies and Assessments*, Fridtjof Nansen Institute, 2009.

Tai-Chee Wong and Belinda Yuen, "Understanding the Origins and Evolution of Eco-city Development: An Introduction", *Eco-city Planning: Policies, Practice and Design*, ed. by Tai-Chee Wong and Belinda Yuen, Springer, London, 2011.

Jian Chen Jehpsson, *Eco-City on the Rise: A Study on Green Capitalism, Neoliberal Planning and Corruption in China's Eco-City Development*, Lund University, 2014.

Sergio Finardi, Brian Wood, Peter Danssaert and Ken Matthysen, "The Arms Trade Treaty: Building a Path to Disarmament", *Solutions*, Vol. 4, Issue 2, 2013.

Yasemin Kaya, Doğan Bıçkı, "Sürdürülebilirlik Argümanı ve Derin Ekolojik İtiraz", *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8/3, 2006.

"Eco-Cities," Wikipedia, online <https://en.wikipedia.org/wiki/Eco-cities>, retrieved 26 September 2016.

"Eco2 Cities: Ecological Cities as Economic Cities," World Bank, online http://siteresources.worldbank.org/INTURBANDEVELOPMENT/Resources/336387-1270074782769/Eco2Cities_synopsis.pdf, retrieved 26 September 2016.